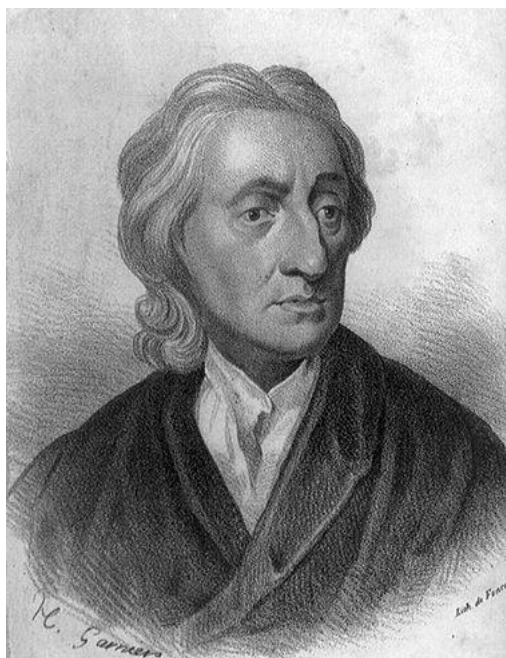

6.2. lecke: Locke politikai filozófiája I (A természeti állapot, a szerződés)

John Locke (1632-1704) angol empirista gondolkodó. A filozófia több területén is kiemelkedőt alkotott. Empirista gondolkodóként amellet érvelt, hogy minden tudás a tapasztalatból származik, a lélekben, amikor világra születik, nincsen semmilyen ismeret. Politikai filozófiájában kidolgozza a liberalizmus alapelveit, ezért a klasszikus liberalizmus atyjának tekintjük.

Fontosabb művei:

Értekezés az emberi értelemről (1690)

Levél a vallási türelemről (1689)

Két értekezés a polgári kormányzatról (1698)

Locke a politikai szabadság gondolkodója volt. Fontos műveket írt a vallási türelemről, gondolatai nagy hatást gyakoroltak az Amerikai függetlenségi nyilatkozat szerzőire, elsősorban Thomas Jeffersonra. A politikában a legfontosabb érték a szabadság, amelyet az emberek természetes egyenlőségéből vezet le. A politikum legfőbb célja a szabadság biztosítása.

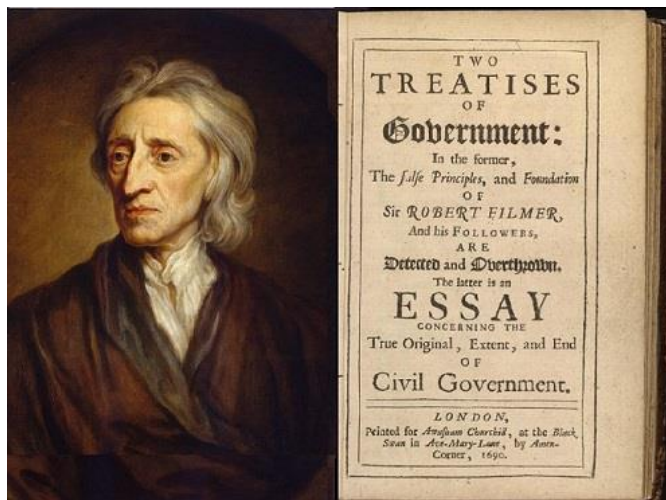
Locke, éppúgy mint Hobbes, **kontraktualista**. Ám kritizálja Hobbes elképzeléseit a természeti állapot leírását, a természeti törvények meghatározását, a társadalmi szerződés megfogalmazását és az abból levezethető politikai állapot elveinek kialakítását illetően.

A természeti állapot és természeti törvény

Az alábbiakban a *Két értekezés a polgári kormányzatról* című műből a második értekezést vesszük szemügyre.

Feladat: Olvassa el az *Értekezés a polgári kormányzatról*, Budapest, Gondolat, 1986, ford. Endreffy Zoltán című műből a I-XII. fejezeteket, 39-144. oldalig. (Az alábbiakban az idézetek oldalszámát e kiadás alapján adjuk meg.)

Az értekezés címe is mutatja, hogy Locke itt a *polgári* kormányzat elveit tárgyalja. A polgári kormányzat nyilvánvalóan nem monarchikus kormányzat, hanem republikánus (köztársasági). A 17. században a politikai filozófia legfontosabb kérdése az volt, hogyan kell meghatározni a nem monarchikus politikai berendezkedés elveit.

Már említettük, hogy a kora újkori politikai filozófia újragondolta a **politikai hatalom eredetének** kérdését, amelyet nem metafizikai-teológiai forrásból (Isten mindenhatósága), hanem a politikai közösség tagjainak hatalmából eredeztetett. Locke is ezzel indítja az

értekezését:

„Hogy a politikai hatalmat jól megértjük és eredetéből levezessük, szemügyre kell venni, miféle állapotban leledzenek az emberek természettől fogva.” 2. fejezet, 41. oldal.

Ez pedig azt követeli, hogy a társadalmi-politikai állapot előtt feltételezzünk egy ún. természeti állapotot.

A természeti állapot legfontosabb jellemzője a szabadság.

Szemügyre kell vennünk, miféle állapotban leledzenek az emberek természettől fogva: ez pedig a **tökéletes szabadság állapota**, melyben szabadon döntenek cselekedeteikről. (2. fejezet, 41. oldal)

A tökéletes szabadság Hobbes-nál is a természeti állapot jellemzője volt. Azonban Locke nem ugyanazt érti tökéletes szabadság alatt, mint Hobbes. Locke különbséget tesz **szabadosság** és **szabadság** között. A **szabadosság** azt jelenti, hogy mindent szabad, minden korlát nélkül. A szabadság azonban természeténél fogva feltételez bizonyos korlátokat.

De ha a szabadság állapota is ez, mégsem a szabadosság állapota. Bár az embernek korlátlan szabadsága van arra, hogy rendelkezék személyével és javaival, mégsem szabad elpusztítania önmagát vagy bármely más teremtményt, amely a birtokában van, hacsak valamely, a dolog pusztta megőrzésénél nemesebb felhasználás meg nem kívánja. (2. fejezet, 42. oldal)

Látható, hogy Locke alapvetően korlátokat ismer fel a szabad cselekvésben: **az embernek nem szabad sem önmagát, sem mászt megölnie.** A természet magában hordozza az ölés tilalmát. (Ez alól természetesen kivételt jelent az állatok megölése, feltéve, hogy az ember saját létfenntartását biztosítja vele.) A szabadságnak azonban van más feltétele is, ami szintén korlátként jelenik meg: **a természeti törvény.**

[A természeti állapotban az emberek] úgy rendelkezhetnek javaikkal és személyükkel, ahogy jónak látják a természeti törvény határain belül, de anélkül, hogy egy másik embertől engedélyt kérnének vagy akaratától függenének. (2. fejezet, 41. oldal)

Locke szerint a tökéletes szabadság azt jelenti, hogy az ember szabadon teheti azt, amit akar, de bizonyos korlátok között. A korlátokat az emberek közötti egyenlőség elve, és az ahhoz kapcsolódó természeti törvény határozza meg:

- (1) a természeti állapotban **az emberek egyenlőek** és ez az egyenlőség normatív erővel bír,
- (2) a természeti állapotban **van olyan természeti törvény**, amely korlátozza az emberi cselekvéseket.

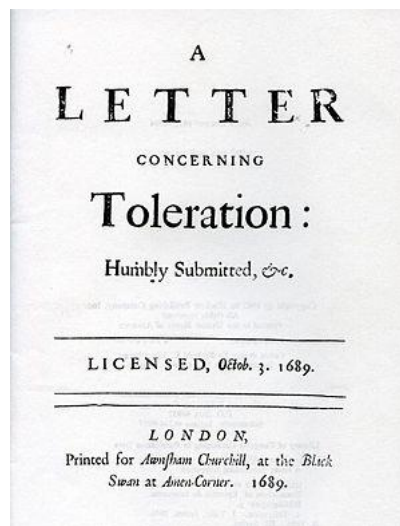
A természeti állapotot természeti törvény kormányozza, amely mindenkit kötelez. És az ész, amely maga ez a törvény, mindenkit, aki csak hozzá fordul, megtanít arra, hogy mivel az emberek valamennyien egyenlők és függetlenek, senki sem károsíthat meg egy másik embert életében, egészségében, szabadságában vagy javaiban (2. fejezet, 42. oldal)

A természeti törvényt az **ésszerűség** fejezi ki, azaz az **ész** képes felismerni azt. A természeti törvény alapja, hogy minden ember természeténél fogva egyenlő. Ezen egyenlőségből következik, hogy minden embernek ugyanolyan mértékű jogai vannak.

A természeti törvény meghatározza **az alapvető jogokat**: az **élethez**, az **egészséghez**, a **szabadsághoz** (é. szabad helyváltoztatáshoz), **magántulajdonhoz** való jog.

Ha tehát mindenkinek egyenlő jogai vannak, akkor ez azt jelenti, hogy ezeket a jogokat mindenkinek egyenlő mértékben tiszteletben is kell tartania. Így alakul ki a szabadság fogalma Locke-nál: **mindenkinek egyenlő jogai vannak, ami azt jelenti, hogy az emberi jogok egymást korlátozzák.** Másként szólva: senki nem sértheti meg mások jogait. **Mindenkinek joga van szabadon cselekedni mindaddig, míg cselekvésével mások jogait nem sértik.**

E meghatározás szerint **a szabadság nem korlátlan!** Azonban az, ami a szabadság korlátját jelenti (emberek egyenlősége,

természeti törvény), **a szabadságot konstituálja** (létrehozza, biztosítja). Locke arra mutat rá, hogy a korlátlan szabadság éppúgy nem szabadság, mint a szabadság radikális korlátozása. Azaz a szabadság a **szabadosság** és a **szolgaság** között van.

A természeti törvény Locke szerint a természeti állapotban a békeállapotot biztosítja. Ha mindenki észszerűen felismeri a természeti törvény szabadságot létrehozó és szabadságot korlátozó szerepét, és mindenki betartja e törvényt, akkor az emberek között **béke** lesz. Bárki aki megsérti a természeti törvényt, megsérti a **békeállapotot** és **hadiállapotba** helyezi magát másokkal.

Ha valaki megsérti valaki más szabadságjogait, akkor az a személy a természeti törvény értelmében bárki megölheti:

Ha valaki szóval vagy tettel kinyilvánítja azt az elhatározását, hogy életére tör egy másik embernek, akkor ezáltal hadiállapotba helyezi magát azzal, aki ellen kinyilvánította ezt a szándékát, és így kiteszi az életét a másik hatalmának. (3. fejezet, 50. oldal)

Ésszerű és igazságos, hogy jogom legyen elpusztítani azt, aki elpusztítással fenyeget. Mert az alapvető természeti törvény értelmében, amely szerint meg kell védeni az embert, az ártatlannak a biztonságát kell előnyben részesíteni, amennyire csak lehet (3. fejezet, 50. oldal)

Locke szerint tehát **a természeti törvény végrehajtási joga** mindenkit megillet, nem csak a sértettet:

A természeti törvény végrehajtása ebben az állapotban az összes emberek kezébe van letéve, miáltal mindenkinek jogában áll megbüntetni a törvény megszegőit oly mértékben, hogy a törvény megsértését megakadályozza. (...) mindenkinek joga van ahhoz, hogy a bűnöst megbüntesse és a természeti törvény végrehajtója legyen. (43-44)

Nyilvánvaló tehát, hogy a természeti állapotot Locke másként határozza meg, mint Hobbes. E különbségekből következik a **társadalmi szerződés** és az azt követő **társadalmi állapot** meghatározásainak különbsége is.

A szerződés

Felmerülhet a kérdés: miért van szükség szerződésre, ha a természeti állapotban is biztosítható a béke állapota? Láttuk, Locke szerint a természeti törvényt az ész ismeri fel. A kérdés az, hogy milyen mértékben képesek az emberek az eszüket használni e törvény megismeréséhez és annak betartásához. A válasz nyilvánvaló: az emberek ritkán követik eszük parancsait, sokkal inkább hallgatnak szenvedélyeikre, indulataikra. Következésképpen a **békeállapot elvileg lehetséges a természeti állapotban, de gyakorlatilag nem**. Azért van szükség

szerződésre, hogy az emberek garantálják a természeti törvény betartását.

Mint láttuk, a természeti törvény végrehajtó hatalma mindenkit megillet, kivéve azt, aki megsértette azt. A szerződés lényege Locke szerint, hogy **mindenki lemond saját, a természettől fogva őt megillető végrehajtó hatalmáról, és átruházza az a közösségre.**

Ott és csak ott van politikai vagy polgári társadalom, ahol akárhány ember úgy egyesül egyetlen társadalommá, hogy mindegyik lemond a természeti törvény végrehajtásának hatalmáról, és átengedi ezt a közösségnek. És ez történik mindenütt, ahol akárhány, a természeti állapotban élő ember társulásra lép, hogy egyetlen népet, egyetlen államot alkosson egyetlen legfőbb kormányzat alatt. (7. fejezet, 99. oldal)

A saját hatalmáról való kölcsönös lemondás aktusával jön létre az, amit **politikai hatalomnak** hívunk. Az ember lényegében átruházza a közösségre annak jogát, hogy bosszút álljon az őt ért sérelemért. Innentől fogva a természeti törvény megsértéséért nem a sértett, és nem is a többi individuum, hanem csakis a közösség a közhatalom által állhat bosszút. **Ez a törvényesség és az igazságszolgáltatás forrása.**

Amikor valaki elhagyja a természeti állapotot, és csatlakozik valamilyen közösséghez, ezt úgy kell felfogni, hogy lemond a közösség többsége javára mindarról a hatalmáról, amely azokhoz a célokhoz szükséges, amelyekért társadalommá egyesültek az emberek. És ez pusztán ama megállapodás által történik, hogy egyetlen politikai társadalommá egyesülnek, amely nem más, mint maga a szerződés, amely fennáll azok között az egyének között, akik állammá egyesültek. Ennek és csakis ennek köszönheti az eredetét minden törvényes kormányzat a világon. (8. fejezet, 108. oldal)

Az utolsó mondatban Locke megfogalmazza minden politikai hatalom eredetét. **A politikai hatalom eredete a szerződés, amely által mindenki lemond saját hatalmáról, és a közösségre ruházza azt át.** A politikai hatalom eredete tehát az individuumok hatalma. Az átruházás célja: a természeti törvény foganatosítása. Következésképpen minden kormányzat célja annak a tökéletes szabadságnak a megvalósítása társadalmi környezetben, amely az ideális természeti állapotban jellemezné az embert.

Kérdések

- Mi a lényege a természeti törvénynek Locke szerint?
- Mi a kapcsolat ész és természeti törvény között?
- Miként korlátozza a szabadságot a természeti törvény?
- Miként konstituálja a szabadságot a természeti törvény?